

XALQARO TAJRIBALAR ORQALI TA'LIMNING SIFATI VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI

Urazova Nodira Xamidovna

Xalqaro Nordic Universiteti magistranti

Annotatsiya: o'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida o'tkazilayotgan tub islohotlarning mazmuni bugungi kunda ta'lim jarayonini loyihalashga yangicha yondashuvlar orqali ta'lim sifatini oshirish usullarini takomillashtirish yo'llarini ishlab chiqish.

Kalit so'zlar: ta'lim jarayoni, ta'lim sifati, samaralilik, samaradorlik, zamonaviy maktab, Yaponiya ta'lim tizimi, Amerika Qo'shma Shtatlari ta'lim tizimi

Ta'limga zamonaviy yondashuv ta'lim jarayonini aniq vositalar yordamida samarali boshqarish va qo'yilgan o'quv maqsadlariga muvaffaqiyatli erishish natijalarini kafolatlaydi. Ta'lim tizimidagi sifat degan tushunchaga ma'lum vaqt oralig'ida tez sur'atlar bilan rivojlanib boruvchi tushuncha deyiladi.

Ta'lim sifati, birinchi navbatda, o'quvchilarning ta'lim yutuqlariga, an'anaviy o'quv dasturlari va standartlarida islohotlarni amalga oshirishga qaratilgan. Sifatning yana bir jihati shundaki, u o'rgatilgan va o'rganilgan narsalarning dolzarbligi bilan bog'liq. Tizim shaxslarning ehtiyojlari va talablariga mos kelishi kerak. Maktablar, o'quv markazlari va oliy o'quv yurtlarida olib borilayotgan ta'lim talabalarga ularning hayotini boyitishda foydali va mazmunli bo'lgan bilim va ma'lumotlar bilan ta'minlanishi kerak. "Samaralilik" atamasining ma'nosi kompetentsiya, samaradorlik, samaradorlik va malakadir. Nafaqat ta'lim sohasida, balki har bir sohada shaxs o'z oldiga qo'yilgan vazifa va tadbirlarni amalga oshirishda samarali bo'lishni maqsad qiladi. Agar biror kishi o'z mehnat vazifalarini samarali bajarsa, u holda odamlar istalgan natijalarga erisha oladilar, institutsional maqsad va vazifalarga munosib tarzda erishadilar. Ta'lim sohasida ishlaydigan shaxslar o'zlarining ish faoliyati davomida xabardorlikni shakllantirishlari va turli jihatlarni o'rganishlari kerak. Shu sababli, kerakli ma'lumotlarni olish vazifalar va faoliyat samaradorligini oshirishning eng muhim jihatlardan biridir. Samarali bo'lish va samarali natijalarga erishish uchun odamlar turli omillarni hisobga olishlari kerak. Bular ma'lumot olish, xabardorlikni shakllantirish, mehnatsevarlik, topqirlik va vijdonlilik fazilatlarini singdirish, vaqtni samarali boshqarish ko'nikmalarini amalga oshirish, stress ostida ishlash, muammo va qiyinchiliklarni yengish qobiliyatiga ega bo'lishdir.

Davlatimiz rahbari mamlakatda kadrlar muammosi mavjudligini barcha sohalarga islohotlar sur'atiga mos zamonaviy mutaxassislar kerakligini aytgan edi. Shu maqsadda butun ta'lim tizimi takomillashtirilmoqda. Maktabgacha ta'lim rivojlantirilayotganini maktab saboqlariga puxta zamin bo'lmoqda. Umumiy o'rta ta'lim sifati ilg'or xalqaro tajriba va zamon talablari asosida yuksaltirilmoqda. Prezident maktablari, buyuk allomalarimiz nomi bilan ataladigan ixtisoslashtirilgan maktablar, ijod maktablari, Temurbeklar maktablari kabi zamonaviy va innovatsion ta'lim maskanlari tashkil etildi. Ularda xalqaro tajribalar yo'lga

qo'yilganligi kelajakda yetuk kadrlar yetishib chiqishidan dalolat beradi. 2019-yil 26-noyabrda o'zbekiston Respublikasi Prezidentining, „Zamonaviy maktab“ larni tashkil etish chora tadbirlari to'g'risida“gi qaror qabul qilindi. Qarorga muvofiq 2021-yilgacha maktablarnng kamida 3 foizi, 2025-yilgacha 20 foizi 2030- yilga qadar esa 50 foizini, „zamonaviy maktab“ larga aylantirishning asosiy parametrlari belgilandi. Yurtimizda matematika, kimyo, fizika, va biologiya darslarining 10 foizigina amaliy mashg'ulotga ajratilgan. Rivojlantirilgan davlatlarda bu ko'rsatkich 30-50 foizni tashkil etadi. Shu bois xalq ta'limi vazirligi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligiga o'quv dasturlarida raqamli texnologiyalardan keng foydalanish, aniq fanlarda amaliy mashgu'lotlar ko'lamini oshirish vazifasi qo'yildi. Bugungi kunda har qaysi xalq davlat va jamiyatning taraqqiyot darajasi, avvalambor uning inson kapitaliga, inson rivojida berayotgan e'tibori bu yo'ldagi say harakatlari bilan o'lchanadi.

Xorijiy tajribalar

Bugungi kunda ta'lim mazmuniga bo'lgan e'tibor rivojlangan mamlakatlardagi shart – sharoitlarga yetib bormoqda... Buning isboti sifatida xorijiy mamlakatlarda ta'lim tizimini tahlil qilib o'tamiz. Yaponiya ta'lim tizimi Yaponiya ta'limida „iqtidorli o'quvchi“ tushunchasi yo'q. chunki har bir o'quvchi alohida iqtidor sohibidir. Ilg'or mamlakatlar ichida Yaponiya ta'limi o'ziga xos yo'nalishi yetakchi o'rinni egallaydi. Jumladan, Yaponiya ta'lim tizimining tarkibi quyidagicha: maktabgacha ta'lim, boshlang'ich maktab, kichik o'rta maktab, yuqori o'rta maktab, oliy ta'lim tizimlariga kiruvchi oliy o'quv yurtlari. Boshlang'ich maktabda o'qituvchilar bolalarni tanqidga, ya'ni o'z xulqining yomon jihatlari, maktabdagi kamchiliklarni tanqid qilishga o'rgatishadi. Bundan ko'rinib turibdiki, o'qituvchi faqat ta'lim berish bilan cheklanib qolmay, bolaning har tomonlama rivojlanishiga tasir etadi. Yaponiya rivojlangan davlatlar ichida o'qituvchining maoshi davlat rahbarlari orasida ham yuqori bo'lgan yagona davlat. Majburiy ta'lim muhiti. Ta'limning bu pog'onasi 6 yoshdan 15 yoshgacha bo'lgan bolalarni o'z ichiga oladi. Muhtoj oilalarning bolalariga moddiy yordam ko'rsatiladi. Yuqori o'rta maktab 10-11-12-sinflarni o'z ichiga oladi, bunday maktablarning kunduzgi, sirtqi, kechki bo'limlari mavjud. Yuqori bosqich o'rta maktablarda butun o'quv jarayonida o'quvchilar 80 ta sinov topshirishadi. o'quvchilar majburiy asosiy fanlardan tashqari o'z xohishlariga ko'ra ingliz tili, texnik ta'lim va maxsus sinovlarga jalb etiladi. Universitetlariga yuqori va o'rta maktabning yoki 12 yillik oddiy maktabni bitirgan o'quvchilari qabul qilinadi. Universitetlarga qabul qilinish 2 bosqichga bo'linadi: 1-bosqich turar joyda o'tkaziladi, buning uchun yapon tili, matematika, fizika, kimyo, jamiyatshunoslik, tarix bo'yicha test sinovlaridan o'tkaziladi. Yaponiyada oliy ta'lim majburiy hisoblanadi va u kasb ta'limi bilan uzviy bog'liqdir. Yaponiyada bolalar tarbiyasida onalarning roli va mas'uliyati ayniqsa kattadir. Ular farzandlarining aqlli, dono va mehnatsevar bo'lib o'sishlari uchun oila sulolasi va davlat oldida o'zlarini ma'sul deb hisoblaydi. Yaponiyada oilaviy tarbiya xususida ko'plab metodik qo'llanmalar va tavsiyanomalar nashr etiladi, radio va televideniya orqali ko'plab pedagogik maslahatlar berib boriladi. Yaponiya oilalaridagi uy partalari diqqatga sazovordir. U mukammal, yon tomonidan muhofazalangan qurilma bo'lilib, parta ustida kitob javoni, yoritkich, soat, qalam, qog'oz, mikrokalkulyator va boshqa zaruruy ashyolar, shuningdek kerak bo'lib qolgan taqdirda ota-onalarini chaqiradigan signal

tugmachalarigacha o'rnatilgan. Yaponiya o'rta maktablarining saviyasi AQSH o'rta maktablari saviyasidan bir muncha yuqori turadi. Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki yaponiyada ta'lim tizimi ham shaklan, ham mazmunan yuksak uyg'unlik kasb etgan. Ibrat olsa, o'rgansa arziydigan jihatlari ko'p. e'tiborli yana bir tomoni – Yaponiyada faqat milliy an'analar bilan cheklanib qolmay jahondagi AQSH, Fransiya, Germaniya kabi taraqqiy etgan mamlakatlarning ilg'or pedagogik ish tajribalari ham ijodiy o'zlashtirilgan. Bunday tajribalar Respublikamiz ta'lim tizimini yanada yuqori pog'onaga ko'tarishda qo'l kelishi shubhasiz.

Amerika Qo'shma Shtatlari ta'lim tizimi: Amerikada o'rta ta'lim 12 yil bo'lib boshlang'ich o'rta va quyi maktablarga bo'linadi. Aksariyat qismi davlat maktablaridan iborat va ularda o'quvchilarning 88 foizi o'qiydi. Ta'lim muassasalarini davlat va shahar buyudjetlari moliyalashtiradi, Qo'shma shtatlarda yalpi ichki mahsulotning 7.5 foizi har yili ta'limga sarflanadi. 12 foiz o'quvchilar xususiy maktablarga boradi, ularning moddiy resurslari ota-onalar, turli mablag'lar va xayriya mablag'lari hisobidan shakllantiriladi. Mamlakatlarda ta'lim maskanlari raqamlarga ega emas, ammo ular hududlar bo'yicha yoki mashhur kishilar nomi bilan ataladi. odatda har bir sinf xonasi televizor va kompyuterga ega. Kompyuter sinflari yuqori tezlikdagi internetga ulangan. Amerikada nusxa ko'chirish uskunlari juda ko'p joylashtirilgan. Chunki o'qituvchi tomonidan o'quvchilarga deyarli barcha vazifalar bosma shaklda beriladi. Boshlang'ich maktabda har yil sinf o'qituvchisi o'zgaradi. Boshlang'ich sinflarda matematik bilimlarning hajmi Rossiya va Angliya maktablari darajasiga nisbatan biroz yengilroq. Ko'paytirish jadvali 3-sinfdan boshlanadi. Amerika maktablaridagi o'ziga xos usullaridan biri har bir o'quvchining, „Hisobot kartasi“ yuritilishidir. Unda o'quvchi 10 xil xatti-harakati bo'yicha baholanadi. ota-onalar ushbu karta bilan tanishib borar ekan, farzandlariga oqsayotgan tomonlarini aniqlab, uni tuzatishga harakat qilishadi. Amerika pedagoglari haftasiga bir marta 1-3-sinf o'quvchilari uchun „Sevimli o'yinchoq“ metodini qo'llashadi. Bu metodda bolalar o'yinchog'ini tariflaydi. Mazkur metodni qo'llashdan maqsad bolani uyatchanlikdan xalos bo'lishga, sinfdoshlari orasida erkin gapirishga o'rgatishdir. Amerikada ta'limni haddan ziyod demokratlashuvi talabalar bilimining puxtaligini tekshirish va nazorat qilishda qiyinchiliklar tug'diradi. Shu sababli boy moddiy baza va tajribaga ega bo'lgan davlatda butunlay savodsiz bo'lgan bolalar ham topiladi. AQSH da ta'lim tizimining maqbul tomonlarining ijobiy qo'llanishi muhim ahamiyat kasb etadi

Fransiya ta'lim tiizimi: Fransiyada ta'lim sifati ta'lim, sport va tadqiqotlar bo'yicha bosh inspeksiya tomonidan nazorat qilinadi. Ushbu bosh inspeksiya 4 ta vazirlik uchun faoliyat ko'rsatadi. Bosh inspeksiya 4 ta vazifani bajaradi:

1. Qo'llab-quvvatlash - ta'lim, fan, sport, madaniyat boshqaruv idoralarini oliy ta'lim rektoratlarini.

2. ekspertiza qilish - vazirliklar, idoralar, shartnomalar, rahbarlar faoliyati, xizmatlar, tuzilmalar va boshqalar.

3. Baholash - tashkilotlar, muassasalar, tuzilmalar, ijtimoiy siyosiy ahvol, kadrlar.

4. Nazorat qilish - tashkilotlar, muassasalar, xizmatlar va kadrlar. Bosh inspeksiyada to'planadigan tajribalarning xilma-xilligi, bolalar bog'chasidan doktoranturaga qadar davlat siyosatini muvofiqlashtirish imkonini beradi. Bu esa ta'lim, fan va yoshlarni rivojlantirishga,

o'quvchilarni sport, jamiyat hayoti va jamoat o'qishiga jalb etishga ta'sir qiladi. Fransiya ta'lim tizimiga ko'ra bola 6-7 yoshida tayyorlov sinfga boradi, keyin shu maktabda 4 yil boshlang'ich sinfga o'qiydi. Bu boshlang'ich sinflar odatda alohida boshlang'ich maktab sifatida faoliyat ko'rsatadi hamda ularning inspeksiyasi ham, alohida bo'ladi. Keyingi bosqich o'rta ta'lim kollej deb ataladi. U yerda bola 4 yil o'qiydi va yakunida to'liqsiz maktab bitiruvchisi deb hujjat beradi. Keyingi 3 yil davomida turli yo'nalishdagi litseylarda o'qiydi hamda yakunida bakalavr imtihonini topshirib uning natijasiga qarab oTM larga qabul qilinadi. o'qituvchilarni ishdan olishni maktab direktori amalga oshirmaydi. Yaxshi ishlaydigan o'qituvchilarni direktor tavsiyasiga muvofiq ta'lim inspeksiyasi tomonidan taftish qilinadi. Uning intizomi, o'qituvchilik faoliyati, bolalar, ota-onalar o'rtasidagi obro'si diqqat bilan o'rganiladi va tegishli chora ko'riladi. Maktab o'qituvchilariga qo'yilgan talab Fransiyada o'ta yuqori. Ayniqsa boshlang'ich maktablarda o'qituvchi o'z kasbining ustasi, ajoyib notiq, san'atkor, musiqachi, sportchi, tashkilotchi, namunali xulq egasi bo'lmog'i lozim. Fransiya ta'lim tizimlarida maktabdan va sinfdan tashqari muassasalari ko'zda tutilmagan. Biroq maktablarda, litseylarda turli to'garaklar mavjud.

Taklif va Mulohazalar

Ta'lim sifati va samaradorligini oshirish uchun o'qituvchilar tomonidan amalga oshiriladigan strategiyalar o'qituvchilar ta'lim tizimida sifat va samaradorlikni oshirishga katta hissa qo'shmoqda. Ular o'quvchilarga ilmiy tushunchalar bo'yicha bilim va ma'lumot beribgina qolmay, ular o'rtasida odob-axloq, odob-axloq, rostgo'ylik, rostgo'ylik kabi fazilatlarini singdiruvchi shaxslardir. Akademik bilim va ma'lumotlarga ega bo'lishdan tashqari, bu xususiyatlar odamlarga o'zlarining yashash sharoitlarini munosib tarzda ta'minlash uchun zarurdir. o'qituvchilar tomonidan sifatni oshirish bo'yicha amalga oshiriladigan strategiyalar quyidagilardan iborat:

Sifat haqida xabardorlik - o'qituvchilarning sifatni bilish qobiliyatini oshirish ularning ta'lim usullariga e'tibor qaratishdir. o'qituvchilarning asosiy vazifasi ularning o'qitish va o'qitish usullarini qoniqarli tarzda ishga tushirishlarini ta'minlashdir. Bu talabalarga tushunchalarni samarali tushunishga yordam beradi. o'qituvchilardan qo'llaniladigan usullarni tahlil qilish va muqobil usullarni qo'llash talab qilinadi. o'qituvchilarning sifatli xabardorligini oshirish va ularning o'qitish metodikasi va malakasini oshirishga yordam berish uchun o'z-o'zini baholash usullarini amaliyotga tatbiq etish juda muhimdir. o'qituvchi o'z ta'lim usullarini o'z-o'zini baholashi kerak. Bu ularga kamchiliklar va nomuvofiqliklarni aniqlashga yordam beradi. Tez-tez ishlatiladigan tushunchalardan biri bu maktabga asoslangan baholashdir. Bu ta'lim sifatini yaxshilash uchun o'qituvchilar o'z maktablarini professional guruh sifatida muhokama qiladigan jarayondir.

Kasbiy erkinlik - o'qituvchining kasbiy erkinligi ta'lim sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega deb hisoblanadi. Kasbiy erkinlik, birinchi navbatda, optimal o'quv vaziyatini yaratish uchun ishlatiladigan usullar bo'yicha qaror qabul. Bundan tashqari, o'qituvchilarga har qanday siyosiy, iqtisodiy, mafkuraviy mustaqil bo'lgan o'qitish usullarini amalga oshirish imkoniyatini berishda muhim ahamiyatga ega.

Kasbiy etika - o'qituvchilar o'z ta'lim jarayonida bir qator muammolar va qiyinchiliklarni yengishlari kerak. Barcha darajadagi ta'lim muassasalarida ular barcha

talabalar uchun teng huquq va imkoniyatlarni ta'minlashni ta'minlashi kerak. Ular zamonaviy va innovatsion usullar va strategiyalar nuqtai nazaridan yangilanib turishlari talab etiladi. Buning uchun ular muntazam ravishda tadqiqot olib borishlari va boshqa shaxslar bilan muloqot qilish shartlarini o'rnatishlari kerak. Muhim jihatlardan biri shundaki, o'qituvchilar o'quvchilarga hurmat va odob bilan munosabatda bo'lishini ta'minlashi kerak. Ular har qanday qo'pol muomaladan qochishlari va o'quvchilarga mehr va e'tibor bilan munosabatda bo'lishlari kerak. Talabalarning ta'lim imkoniyatlarini tashkil qilish - o'qituvchilar talabalarning o'rganish imkoniyatlarini tashkil qilishlari kerak. Bular talabalarning o'rganishini kuchaytiradigan imkoniyatlarga ishora qilinadi. Talabalarni faoliyat va funktsiyalarda ishtirok etishga rag'batlantirish kerak va ular faqat sinf ma'ruzalarini tinglash orqali bilim olishlari kerak emas.

Talabalarning turli xil ta'lim imkoniyatlari - ularning faoliyatdagi ishtiroki, vazifalari va boshqa funktsiyalari. Masalan, ta'lim muassasalarida seminar va amaliy mashg'ulotlar tashkil etilganda, talabalar turli mavzularda taqdimot yoki nutq so'zlashlari rag'batlantiriladi. Shunday qilib, bu ularga nafaqat akademik bilimlarni oshirish, balki samarali muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi. Jamoalarda ishlash - ta'lim muassasalarida akademik maqsad va vazifalarga erishish uchun boshqalar bilan hamkorlikda va integratsiyada ishlash kerak. Samarali atamalar boshqalar bilan munosabatlarni rivojlantirish o'z vazifalarini yaxshi tashkil etilgan tarzda bajarish va ta'lim maqsadlariga erishish uchun eng muhim hisoblanadi. Jamoada ishlash strategiyasi nafaqat o'qituvchilarga, balki talabalarga ham tegishli. Maktabgacha ta'lim muassasalaridan tortib oliy o'quv yurtlarigacha bo'lgan barcha ta'lim bosqichlarida o'qituvchilar o'quvchilarni samarali muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantirishga va jamoada ishlashga undaydi. Ular guruh loyihalari ustida ishlayotganlarida, ular bir-birlari bilan hamkorlik qilishlari kerak. o'qituvchilar jamoa bo'lib ishlaganlarida, odatda, ular o'zlarining ish talablari va ularni malakali tarzda amalga oshirish bo'yicha fikr va istiqbollarni almashadilar. Kundalik faoliyatda yangi texnologiyalardan foydalanish - ta'lim sifatini oshirish uchun zamonaviy va innovatsion usullarni amaliyotga tatbiq etish muhimdir. Texnologiya nafaqat ta'lim sohasida, balki boshqa sohalarda ham eng muhim deb hisoblanadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, texnologiyalarning bir qator afzalliklari bor va ulardan operativ foydalanish orqali shaxslar vazifalar va faoliyatlarni boshqariladigan va kamroq vaqt talab qiladigan tarzda bajarishlari mumkin. Internetdan foydalanish orqali odamlar bilim olishlari va turli sohalar, mavzular va tushunchalar bo'yicha tushunchalarini oshirishlari mumkin. Ba'zi hollarda o'qituvchilar texnologiyalardan foydalanish bilan yaxshi ta'minlanmagan. Shunday qilib, o'z tushunchalarini oshirish uchun ular o'quv markazlariga yozilishadi. Dastlabki bosqichda odamlar ba'zi hollarda texnologiyalardan foydalanishda o'zlarini qulay his qilmaydilar. Ammo sinchkovlik bilan mashq qilish va ulardan kundalik foydalanish bilan ular malakaga ega bo'lishlari mumkin. Nafaqat ta'lim-tarbiya usullarini, balki ma'muriy, boshqaruv va ish yuritish funktsiyalarini ham joriy etishda texnologiyalardan foydalanish ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga katta hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. R.Ishmuhammedov, M.Yo'ldoshev. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar (Ta'lim tizimi hodimlari metodistlar, o'qituvchilar, tarbiyachi va murabbiylar uchun o'quv qo'llanma) – T: 2013.
2. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. - Toshkent: Moliya,
3. Tolipov o. Umumiy pedagogika Toshkent: 2007-y.
4. Yo'ldashev O. Pedagogika Toshkent: 2008-y.
5. Xasanboeva O. oila pedagogikasi. Toshkent: 2007-y1. Yo'ldoshev J.F. Xorijda ta'lim (metodik qo'llanma) - Toshkent: 1995- yil
6. Ikromov A.B., Mxmudov S.Y., Anorqulova G.M. Germaniya: Ta'lim, ilmfan (metodik qo'llanma. Kasb mahorati jurnali -2004-yil. 2 son.
7. G.Anorqulkova, A. Karimov.Xorijiy mamlakatlar ta'lim tizimining o'ziga xos yo'nalishi uslub va tahlili. Xalq ta'limi ilmiy metodik jurnali. 2017-yil. 3-son.
8. A.Nosirov. Fransiyada talim sifati qanday nazorat qilinadi? -, , Boshlang'ich ta'lim“ jurnali. 2019- yil. 12- son.
9. R.Ilashova. Amerika maktablarida.- , , Boshlang'ich ta'lim” jurnali. 2019- yil.